

κάνει νὰ εἶμεθα πολὺ διστακτικοί, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς οἰανδήποτε διορθώσιν, ἢ ὁποία θὰ μετέβαλε τὸ παραδεδομένον κείμενον. Ὁ Garzya ὁμως προβαίνει εἰς ἀλλαγὰς τοῦ κειμένου ἀποδεχόμενος διορθώσεις ἢ προτάσεις παλαιότερων φιλολόγων. Οὕτω δέχεται τὴν ἀλλαγὴν τῆς σειρᾶς τῶν λέξεων εἰς τὸν στ. 81 κατὰ τὸν Blomfield *χρη βασιλειαν πενθεῖν: βασιλειαν χρη πενθεῖν codd.* χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητον, γράφει *ψυχῆς* (στ. 108) κατὰ τὸν Monk, ἐνῶ εἰς τὸν στίχον 118, δηλαδὴ 10 στίχους μετὰ ταῦτα, ὑπάρχει ἡ γραφὴ *ψυχὰν* (πρόκειται διὰ χορικὸν καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις), δέχεται τὴν γραφὴν τοῦ Reiske *ἐσχάραν* (στ. 119), παρὰ τὴν ὁμοφωνίαν ὄλων τῶν χειρογράφων (*ἐσχάrais*) καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ *difficilior potior*, γράφει *ἐν ἀγκάλαις* (στ. 190), ἐνῶ τὰ χειρογραφα BV ἔχουν εἰς *ἀγκάλας*, γραφὴ ἢ ὁποία δικαιολογεῖται σημασιολογικῶς ἀπὸ τὸ συνοδευόμενον τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν ῥῆμα *λαμβάνουσα*(α). Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τὸν στ. 351, θὰ εδρωμεν τὴν φράσιν *ἐν ἀγκάλαις* πράγματι, ἀλλ' ἐκεῖ τὸ συνοδευόμενον ῥῆμα εἶναι *ἔχειν*, τὸ ὁποῖον δικαιολογεῖ τὴν χρῆσιν τῆς προθέσεως *ἐν*. Βεβαίως θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ ὀρθότης τῆς διορθώσεως τοῦ Cobet *γέρων* (*ψυχοπομπός*) (στ. 361) ἀντὶ τῆς γραφῆς τῶν κωδικῶν *χάρων*, ὅταν μάλιστα ἴδωμεν ὅτι ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ ἔκφρασις εἰς τὸν στ. 440: *γέρων / νεκροπομπός*. Ἄστοχη εἶναι ἡ ἀποδοχὴ τῆς γραφῆς *τῆδε μῆ* (στ. 665) κατὰ τὸν Weil ἀντὶ τοῦ *τῆδ' ἐμῆ* ὄλων τῶν κωδικῶν.

Μερικὰ λάθη ποὺ ἔχουν γίνεῖ εἰς τὸ κείμενον ἀμαυρώνουν τὴν ὄλην ἐντύπωσιν τῆς ἐκδόσεως, παρὰ τὸ ὅτι ὀφείλονται εἰς ἀβλεψίαν κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν: π.χ. *οὐδὲν ἐτι* (στ. 301) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *οὐδὲν ἐστι, ἐμὸ* (στ. 338) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *ἐμόν, χέρα νς* (στ. 350) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *χέρας, δ'ν* (στ. 756) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *δ' ἐν*. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἀναπηδήσεως τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν εἰς τὸ πιεστήριον· ὁμως λάθη, ἀκόμη καὶ τυπογραφικά, δὲν ἐπιτρέπονται εἰς τὰς παγκοσμίου φήμης ἐκδόσεις τῆς Βιβλιοθήκης Teubner, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ μειώσουν τὴν κατὰ τὰ ἄλλα καλὴν ἐκτύπωσιν τῆς ἐκδόσεως.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Γ. ΜΑΝΔΗΛΑΡΑΣ

Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete.

Τόμος 29ος, σελ. 112 Φωτογρ. 11, Leipzig 1983. BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft.

Τὸ παυρολογικὸν περιοδικὸν μὲ τὴν συντομογραφίαν *Archiv* ἐφθασεν αἰσίως εἰς τὸν 29ον τόμον του ἔχοντας καλύψει ἀνελλιπῶς (ἐξαιρουμένων τῶν ἐτῶν τοῦ πολέμου) τὸν παρόντα αἰῶνα (ἡ ἐκδοσις του ἤρχισε τὸ 1901) καὶ ἔχοντας προσφέρει ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν σπουδὴν τῶν παύρων καὶ προαγωγὴν τῶν παυρολογικῶν σπουδῶν διεθνῶς.

Ὁ παρῶν τόμος, ὡς καὶ ὁ προηγούμενος (βλ. κρίσιν μου: *Πλάτων* 34/35 (1983), 205-207), ἐξεδόθη ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν τῶν Reinhard Koerner, Wolfgang Müller, Günter Roethke καὶ Kurt Treu, τῶν ὁποίων καὶ ἐργασίας φιλοξενεῖ:

Τὸ περιεχόμενον τοῦ τόμου εἶναι πλούσιον καὶ ἐνδιαφέρον καλύπτοντας εὐρὸ

φάσμα τῶν παπυρολογικῶν σπουδῶν: φιλολογικοὶ καὶ μὴ φιλολογικοὶ πάπυροι, νομικὰ θέματα ὡς προκύπτουν ἐκ τῆς μελέτης τῶν παπύρων, κοπτικοὶ πάπυροι μαγικοῦ χαρακτήρος, βιβλιοκρισίαι κ.λπ.

Ἄπλῃ ἐπισκόπησις τῶν σελίδων τοῦ περιοδικοῦ ἀρκεῖ, διὰ ν' ἀντιληφθῆ ὁ ἀναγνώστης τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν ἐπιστημοσύνην τῶν συντακτῶν τῶν ἀρθρῶν, τὰ ὁποῖα δημοσιεύονται. Ἄρκεϊ ἐπίσης ἀπλῆ ματιὰ εἰς τὰ περιεχόμενα, διὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς τὴν εὐρύτητα τῶν παπυρολογικῶν σπουδῶν ἐν γένει καὶ τὸ παρθένον ἔδαφος ποῦ προσφέρεται διὰ ἔρευναν. Εἶναι ἴσως εὐκαιρία εἰς τὸν χρόνον τοῦτον τοῦ περιοδικοῦ *Πλάτων* νὰ τονισθῆ πόσον ἐπιζήμιος εἶναι διὰ τὰς φιλολογικὰς σπουδὰς εἰς τὸν τόπον μας ἢ παραμέλησις καὶ ἀδιαφορία διὰ τὰς παπυρολογικὰς σπουδὰς, ἀφοῦ κανένα ἀπὸ τὰ Πανεπιστήμιά μας (ὄπου Φιλοσοφικαὶ Σχολαί,) οὐδὲ αὐτὸ τῆς Κρήτης, δὲν καταδέχθηκε νὰ ὑπηρετήσῃ ἐπισήμως τὰς παπυρολογικὰς σπουδὰς, αἱ ὁποῖαι ἀφέθησαν εἰς τὴν καλὴν θέλησιν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ὀρισμένων φιλολόγων, οἱ ὁποῖοι ἔτυχε νὰ ἔχουν κάνει παπυρολογικὰς σπουδὰς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τοιοῦτοτρόπως σήμερον ἡ παπυρολογία φέρεται ὡς «παράρτημα» τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, ὅπωςδῆποτε ὁμοῦ οἱ κλασσικοὶ φιλόλογοι ἔχουν εὐθύνην διὰ τὴν κατάστασιν αὐτήν. Ὁ μακαρίτης ὁ Σ. Κουγέας ἔλεγε πρὸ πολλῶν ἐτῶν (ἐν ἔτει 1918) ὅτι «πλὴν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιβάλλουσιν εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας καὶ λόγοι ἐθνικῆς φιλοτιμίας τὴν ἀπόκτησιν καὶ τὴν μελέτην τῶν παπύρων».¹ Δὲν ἔχομεν ἀκόμη ἀντιληφθῆ ὅτι δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐπιζήσῃ ἡ κλασσικὴ φιλολογία ὡς ἔρευνα ἀν ἀγνοηθοῦν οἱ πάπυροι. Τὰ παπυρικὰ σπαράγματα πλουτίζουν συνεχῶς τὰ ἀποθέματα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γραμματείας μὲ ρυθμὸν ταχύτερον ἢ ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ἔκδοσις των. Παρέχουν δυνατότητας διὰ ἔρευναν καὶ συγγραφὴν διατριβῶν. Ἀνοίγουν νέους δρόμους ἀναφορικῶς πρὸς τὴν κριτικὴν τῶν κειμένων, καταξιώνουν τὴν μάθησιν καὶ τὴν ἔρευναν μὲ οὐσιαστικὰ καὶ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα. Τοῦτο δὲν εἶναι σχῆμα λόγου, καὶ τὸ περιοδικὸν *Archiv* τὸ ἀποδεικνύει.

Εἰς τὰς δημοσιευομένας ἐργασίας εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν ἀρχῇ τὴν ἔκδοσιν δύο παπύρων ποῦ χρονολογοῦνται εἰς τὸν πρῶτον ἢ δεῦτερον αἰῶνα μ.Χ., καὶ σήμερον φυλάσσονται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου. Ἡ ἔκδοσις αὐτὴ γίνεται ἀπὸ τοὺς W. Lurpe καὶ W. Müller. Τὸ πρῶτον ἀπόσπασμα ἀποδίδεται εἰς τὴν *Σαμίαν* (μὲ ἐρωτηματικόν) τοῦ Μενάνδρου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὀνόματος *Χρυσίς* ποῦ ἀπαντᾷ εἰς τὸ κείμενον τοῦ παπύρου. Ὁ στ. 3 ἔμπορεῖ νὰ συμπληρωθῆ *εἶναι*, εἰς δὲ τὸν 5ον στ. διαβάζω μὲ ἐπιφύλαξιν *ἴει* καὶ εἰς τὸν 7ον *Ἰεχας* ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φωτογραφίας τοῦ παπύρου, ἢ ὁποῖα δημοσιεύεται εἰς τὸ τέλος τοῦ περιοδικοῦ. Τὸ δεῦτερον ἀπόσπασμα ἀνήκει ἐπίσης εἰς κωμωδίαν ἀγνώστου πατρότητος· περιέχει 5 κύρια ὀνόματα: τριῶν γυναικῶν καὶ δύο ἀνδρῶν. Πρόκειται προφανῶς περὶ τῶν προσώπων τοῦ ἔργου.

Ἡ ἐπομένη ἐργασία εἶναι τοῦ W. Müller, καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔκδοσιν καὶ σχολιασμὸν τεσσάρων παπύρων ποῦ περιέχουν ὀλιγόστιχα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν Ὀδύσειαν. Ὁ μελετητῆς τῆς παραδόσεως τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου θὰ εἴρῃ μερικὰ σημεῖα ἐνδιαφέροντα.

Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ ἐργασία ποῦ ἀκολουθεῖ. Πρόκειται διὰ τὴν ἔκδοσιν δύο πα-

1. Βλ. *Ἑλληνικά* 11 (1940), 336-7.

πύρων που περιέχουν Όμηρικόν κείμενον (Ίλ. I 32-36 και παράφρασιν. Όδ. λ. 56-71, 88-103). Η έκδοσις γίνεται από τους Chr. F. Collatz και G. Roethke. Οί πάπυροι του Όμήρου εν γένει είναι πολλοί, ποικίλης εκτάσεως και ανεξαρτήτου περιόδου. Οί μέχρι σήμερον δημοσιευμένοι υπερβαίνουν τόν αριθμόν των 600, ήτοι αριθμόν εις τόν όποιον ουδεις συγγραφεύς τής αρχαιότητος έχει φθάσει. Τό γεγονός τουτο αντικατοπτρίζει την δημοτικότητα του Όμήρου κατά την μετακλασσικήν περίοδον και φαίνεται ότι ή ίδια στάσις των μελετητών του Όμήρου συνεχίζεται και κατά την Βυζαντινήν περίοδον, αφού και τότε τά χειρόγραφα του Όμηρικού κειμένου παρουσιάζουν την ίδιαν αναλογίαν. Η αξία του Όμήρου ενίκησε και χρόνον και θρησκείαν.

Άκολουθεί ή έκδοσις παπυρικού τεμαχίου περιέχοντος την υπόθεσιν του άπολεσθέντος έργου του Εύριπίδου *Αδγη*. Η έκδοσις γίνεται από τόν W. Luppe. Η υπόθεσις του δράματος τουτου ήτο γνωστή άλλοθεν, τό δημοσιευόμενον όμως τώρα παπυρικό κείμενον παρέχει ουσιαστικάς βελτιώσεις ως πρός την διευθέτησιν του γνωστού κειμένου, διότι μάς δίδει μέρος από τό κείμενον τό όποιον παλαιότερον είχε κατ' είκασίαν συμπληρωθή.

«Έγχειρητική συγκολλήσεως» είναι ή επομένη εργασία των H. Harrauer και P.J. Sijpestijn, όπου δύο πάπυροι (ό BGU I 296 και SPP XXII 73) ένώνονται εις ένα, ό όποιος δίδει τώρα πλήρες και αδιάσπαστον κείμενον ενός έγγράφου σχετικού με την θρησκευτικήν ιστοριογραφίαν του 3ου μ.Χ. αιώνοσ.

Έν συνεχεία ό R.S. Bagnall και ό K.A. Worp εκδίδουν πάπυρον «όμολογίαν δαυείου» υπό τά στοιχεία P. Sorb. Inv. 2253 (τής συλλογής Weil) χρονολογούμενον εις τό έτος 502 μ.Χ. Ό τύπος του έγγράφου είναι καθιερωμένος κατά την περίοδον αυτήν.

Νομικού περιεχομένου είναι τό έπόμενον άρθρον τής Gabriella Messeri, τό όποιον αναφέρεται εις τό θέμα τής *ανακρίσεως* και *έλευθερώσεως*.

Ό Verne B. Schuman, εις των έκδοτών του τόμου P. Mich. IV (*Tax Rolls from Karanis*, Part I), οι άλλοι ήσαν οι H.C. Youtie και O.M. Rearl, εκθέτει τάς σημειώσεις του, αι όποια προωρίζοντο αρχικώς να προσαρτηθοϋν ως μέρος III (Commentary) του τόμου, αλλά τελικώς, δια λόγους που δεν μνημονεύονται, απέκλεισθησαν. Ό Schuman λαμβάνει επίσης άφορμήν ν' άπαντήσει εις τά σχόλια του J.C. Shelton, τά όποια είχε γράψει ό τελευταίος τό 1977 ως μέρος II εις την έκδοσιν του P. Cair. Mich. 359.

30 κοπτικοί πάπυροι μαγικού περιεχομένου εκδίδονται από τόν W. Beltz. Και ό μη ειδικός εις τόν τομέα αυτών τής παπυρολογίας άντιλαμβάνεται εύκολα την επίδρασιν τής Έλληνικής γλώσσης επί τής Κοπτικής όχι μόνον εις την μορφήν των γραμμάτων του άλφαβήτου, αλλά και εις την όνοματολογίαν και την θρησκευτικήν όρολογίαν, γεγονός τό όποιον προδίδει τό υπόβαθρον τής κοινωνίας των Κοπτών.

Τό έπόμενον άρθρον είναι βραχεία αλλά έμπεριστατωμένη επισκόπησις των παπυρολογικών σπουδών εις την Σοβιετικήν Ένωσιν. Έγράφη αρχικώς εις την Ρωσικήν από τόν I.F. Fichman και μεταφράσθη έν συνεχεία εις την Γερμανικήν από τόν G. Roethke, παρέχει δε την εύκαιρίαν εις τόν ένδιαφερόμενον να ίδη όχι μόνον την ανάπτυξιν τής παπυρολογίας, αλλά και την έκτασιν που έχουν σήμερον αι άρχαιογνωστικά και σπουδαι εις την Σοβιετικήν Ένωσιν. Ειδικώς δια την σπουδήν των παπύρων πρωτεύοντα ρόλον διεδραμάτισε ό G.F. Zereteli, γνωστός από την έκδοσιν των παπύρων

τῆς Ρωσίας (*Papyri russischer und georgischer Sammlungen*) πού πραγματοποιήθηκε κατὰ τὰ ἔτη 1925-1925.

Αἱ βιβλιογραφίαι πού ἀκολουθοῦν ἔχουν γραφή ἀπό τοὺς I. Müller, G. Poethke καὶ W. Beltz. Κρίνονται 6 βιβλία (τὰ 4 ἀπὸ τὸν G. Poethke).

Ἀκολουθεῖ ἀναγραφή τῶν φιλολογικῶν παπύρων πού περιέχουν ἔργα ἱστοριογραφίας γνωστῶν ἱστοριογράφων: Ἑκαταίου, Ἡροδότου, Θουκυδίδου, Ξενοφῶντος κ.λπ., ὡς ἐπίσης ἱστορικῶν τῶν ὁποίων ἡ ταυτότης δὲν ἔχει εἰς ἔτι ἀναγνωρισθῆ. Ἡ ἐργασία ἔχει ἐκπονηθῆ ἀπὸ τὸν R. Koerner.

Ὁ K. Treu, γνωστὸς διὰ τὴν πολὺπλευρον προσφορὰν του εἰς τοὺς χριστιανικοὺς παπύρους, δημοσιεῖ εἰς τὸ τετρασέλιδον σημεῖωμα ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ.

Ἐν τέλει ἀναγράφονται τὰ ληφθέντα ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ ἔργα καὶ εἰς ἰδιαίτερον χάρτην τυπώνονται εἰς σμίκρυνσιν 11 φωτογραφίαι παπύρων, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον γίνεται ἀντικείμενον ἐρεύνης εἰς τὰς δημοσιευόμενας εἰς τὸ περιοδικὸν ἐργασίας.

Ἡ πληρότης τῶν ἀρθρων, ἡ εὐρεία ἑκτασις τῶν θεμάτων, ἡ ἀριότης τῆς ἐκτυπώσεως καὶ παρουσιάσεως κερδίζει ἀμέσως τὸν ἀνεπιφύλακτον ἔπαινον τοῦ ἀναγνώστου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Γ. ΜΑΝΔΗΛΑΡΑΣ

VÁCLAV MAREK, Orationes de Lege Agraria. Oratio pro C. Rabirio Perduellionis Reo., ἐν «M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 16». Teubner. Leipzig 1983, pp. I-XX + 1-74. (Editio stereotypa).

Εἰς τὴν σειρὰν τῆς «Τωῦβνεριανῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων συγγραφέων» ἐξεδόθη τὸ 1983 τὸ 16ον τομίδιον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει κριτικὴν ἑκδόσιν ὑπὸ τοῦ Τσεχοσλοβάκου φιλόλογου Václav Marek δύο κειμένων τοῦ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος (43 π.Χ.). α) Τοὺς τρεῖς λόγους περὶ τοῦ Ἀγροτικοῦ Νόμου καὶ β) τὸν λόγον ὑπὲρ τοῦ Γαίου Ραβιρίου ἐνόχου ἀσεβείας (= συνωμοσίας κατὰ τῆς πολιτείας), κατηγορουμένου διὰ τὸν φόνον τοῦ Σατουρνίνου.

*

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς μετὰ χεῖρας ἐκδόσεως διαλαμβάνονται τὰ ἐξῆς: Εἰς τὰ σσ. V-XIII περιέχεται ὁ λατινιστὶ συντεταγμένος πρόλογος (Praefatio) εἰς τοὺς τρεῖς λόγους περὶ τοῦ Ἀγροτικοῦ Νόμου, ἐνθα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἢ ἔχουσα σχέσιν μὲ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ κειμένου φιλολογικῆ κριτικῆ. Εἰς τὰς σσ. XIV-XVII περιλαμβάνονται αἱ ἐντυποι ἐκδόσεις, αἱ περιέχουσαι καὶ τοὺς τρεῖς λόγους περὶ τοῦ Ἀγροτικοῦ Νόμου, ἐν συνεχείᾳ αἱ μεμονωμένα ἐκδόσεις (passim) τῶν ἐν λόγῳ κειμένων καὶ τέλος, κατ' ἐκλογὴν, ἀκολουθεῖ κατάλογος φιλολογικῶν πραγματειῶν καὶ μελετῶν ἐν γένει σχετικῶν μὲ τοὺς τρεῖς λόγους περὶ τοῦ Ἀγροτικοῦ Νόμου τοῦ Κικέρωνος. Εἰς τὰς σσ. XVIII-XIX διαμνημονεύονται τὰ Μαρτύρια ἢ αἱ Μαρτυρίαι (Testimonia) περὶ τοῦ Σερβιλίου Νόμου, ὡς (Plut. Cic. 12-Cass. Dio 37, 25, 4 - Cic. Sull. 65 - Cic. fam. 8,6,5) καὶ περὶ τῶν λόγων τοῦ Κικέρωνος (Cic. Att. 2,1,3 -